

چگونه خلاقیت را در کودکان کشف کنیم؟

چگونه می‌توانیم استعداد و توانمندی فرزندان خود را شکوفا کنیم؟ شرایط و امکانات لازم برای افزایش بهره‌وری هوشی چیست و چگونه می‌توان در این راه، گام برداشت؟ گفته می‌شود، خلاقیت جنبه‌های متعددی دارد که یکی از آنها وجود شرایط لازم برای بروز این استعداد همگانی است...

چگونه می‌توانیم استعداد و توانمندی فرزندان خود را شکوفا کنیم؟ شرایط و امکانات لازم برای افزایش بهره‌وری هوشی چیست و چگونه می‌توان در این راه، گام برداشت؟ گفته می‌شود، خلاقیت جنبه‌های متعددی دارد که یکی از آنها وجود شرایط لازم برای بروز این استعداد همگانی است.

بنابراین آموزش و پرورش برای رشد خلاقیت و نواندیشی در دانش‌آموزان باید به درک درست و روشنی از شرایط موجود برسد و در مرحله بعد، بر مبنای فلسفه تعلیم و تربیت و هدف‌های اصولی و معیارهای علمی معتبر بکوشد.

نظام آموزش و پرورش یک جامعه، باید شرایط و امکانات لازم را برای اعضای جامعه به نحوی فراهم کند که هر یک از آنها بتوانند توانمندی‌ها و استعدادهای خود را در حد اعلی به رشد و شکوفایی برسانند و در عین حال این وظیفه را هماهنگ و توأماً #8225;مان انجام دهند، یعنی آموزش و پرورش به صورت تلفیقی.

دکتر محمدحسن پروند، دکتری برنامه‌ریزی آموزشی درسی در تعریف لغوی خلاقیت می‌گوید: این واژه از فعل خلق کردن، آفریدن و به وجود آمدن مشتق شده ولی در مفهوم آن، دو معنای نوآوری و ابداع مستتر است یعنی به هنری خلاق گفته می‌شود که نو و بی‌بدیل باشد و نوعی تغییر در آن ایجاد شده باشد.

وی در تعریف خلاقیت مفهومی اظهار می‌کند: خلاقیت نوعی توانمندی، استعداد یا نیروی خدادادی است که در نهاد انسان‌ها کم و بیش به ودیعه گذاشته شده و باید با کمک عوامل و عناصر محیطی مناسب از صورت بالفعل به صورت بالقوه درآید که البته در افراد مختلف، این استعدادها و توانمندی‌ها با درصدهای مختلف وجود دارد.

علاوه بر عوامل توارثی و محیطی که در خلاقیت و تقویت و پرورش کمک‌کننده است، عوامل فطری هم در آن دخالت دارند، همچون فطرت کنجکاوی یا جستجوگری، نوجویی، زیباپسندی و حقیقت‌خواهی.

#171;اولین و مهم‌ترین پایگاهی که می‌تواند در پرورش خلاقیت بسیار موثر باشد، خانواده است. دراکو؛ دکتر پروند با اشاره به این مطلب می‌گوید: مهم‌ترین عوامل در این ارتباط، والدین هستند و در این میان، مادر نقشی اساسی در تربیت فرزندان دارد، همان‌طور که دانشمندی به نام بنجامین بلوم می‌گوید: سه‌چهارم شخصیت کودک قبل از 6 سالگی شکل می‌گیرد و کودک در این مدت در خانواده است و معلمش مادر اوست. بنابراین والدین نقش مهمی در این زمینه دارند و می‌توانند در خصوصیات شخصیتی، جسمی، احساسی، ذهنی، عاطفی، فرهنگی و اجتماعی کودک و بخصوص در جنبه خلاقیت او اثرات مثبت و منفی بگذارند. پدر نیز در این زمینه می‌تواند جو آزادمنشی یا استعدادی ایجاد کند و از نظر مالی، وسایل مورد نیاز برای بروز خلاقیت را فراهم کند. ولی آنچه نباید آن را به فراموشی سپرد، محله است. در واقع اگر محله‌ای که کودک در آن زندگی می‌کند نزدیک به مسجد، کتابخانه، سینما، تئاتر و... باشد، می‌تواند در رشد خلاقیت کودک تأثیرگذارتر باشد.

قابل ذکر است، همبازی‌ها و همسالان نیز از عوامل دیگر بروز خلاقیت محسوب می‌شوند که در بازی‌ها منجر به پیدایش یا عدم پیدایش خلاقیت می‌شوند.

به گفته دکتر پروند، مدرسه نیز از دیگر عوامل بروز خلاقیت محسوب می‌شود و مهم‌ترین عنصری که در مدرسه از نظر بسیاری پنهان می‌ماند، ارتباط با برنامه‌های آموزشی و پرورشی مدرسه است، یعنی برنامه‌هایی که به صورت علمی و دقیق به وسیله متخصصان هم در بعد آموزش و هم در بعد پرورش تدوین، تصویب و ابلاغ شده است، باید اجرا شود.

قابل ذکر است، در برنامه‌های آموزشی درسی نظام آموزش و پرورش ما، برآموزش بسیار تأکید شده و متأسفانه روی پرورش تأکید چندانی نشده است که در حقیقت باید نهاد پرورشی همدوش و هم‌تراز فعالیت‌های آموزشی در برنامه‌ها گنجانیده شود. حال اگر قبول کنیم پرورش نسبت به آموزش از اهمیت بیشتری برخوردار است و دارای پیچیدگی بیشتری است، باید بخش عمده‌ای از تلاش‌هایمان را هم در طراحی و هم در اجرای برنامه‌های آموزش و پرورش مدارس از کودکان تا سال آخر دانشگاه، بیشتر بر جنبه‌های پرورشی متمرکز کنیم.

در مدارس علاوه بر این برنامه‌ها، فعالیت‌های فوق برنامه (درون برنامه) نیز وجود دارد که باید جزو برنامه‌های مصوب و مدون قرار بگیرد. دکتر پروند با بیان این موضوع، عنوان می‌کند: معلمان، همکلاسی‌ها، میزان آزادی در مدرسه و جوی که از نظر مدیریتی حاکم است (جو آزادمنشانه) می‌تواند در بروز خلاقیت دانش‌آموزان تأثیر داشته باشد و اگر این جو مستبدانه باشد، برعکس می‌تواند جلوی خلاقیت و پرورش آن را بگیرد.

طبق بررسی‌ها مشخص شده است که فضای مدرسه، وسعت و بزرگی، فضای سبز و امکانات موجود در مدرسه نیز می‌توانند در بروز و ظهور خلاقیت نقش داشته باشند.

و عامل مهم بعدی که در خلاقیت نقش بسزایی را بازی می‌کند، جامعه است. همان طور که می‌دانید، جامعه دارای نهادها و بنیادهای مختلفی است که عهده‌دار اشاعه و تقویت قوای خلاقه در شاگردهای ما هستند؛ بخصوص در زمینه‌های ارزشی، اعتقادی، فرهنگی و هنری، اما چطور و چگونه باید فهمید، کودکانمان خلاق هستند یا خیر.

از ویژگی‌های کودک خلاق می‌توان به پرنرژژی و پرجنب و جوش بودن اشاره کرد و اصطلاحاً به چنین کودکی **#171؛ شیطان** گفته می‌شود.

این کودک کنجکاو است و در اصطلاح غلط فضول خطاب می‌شود (منهای کودکان بیش فعال)، دائماً سوال می‌کند و هر جوابی را نمی‌پذیرد. برای یک مساله راه حل‌های متعددی دارد که گاهی این راه‌حل‌های عجیب و غریب است، نسبت به سایر کودکان خیالپرداز است، داستان‌های تخیلی می‌سازد، در چارچوب‌ها قرار نمی‌گیرد و از مقررات تبعیت نمی‌کند، به همین دلیل بیشتر این کودکان در خانواده‌ها مورد اذیت و آزار قرار می‌گیرند که چرا مقررات را رعایت نکردی؟!

به گفته این دکتر برنامه‌ریز آموزشی درسی، این کودکان برون‌گرا و رفاقت‌طلب هستند و علاقه زیادی به معاشرت دارند. آنها در بازی‌هایشان، بیشتر رهبر هستند تا فرمانبردار. به همین دلیل در اغلب بازی‌هایشان **#171؛ رئیس** هستند.

وی می‌افزاید: این کودکان قدرت تفکر واگرا دارند و خیلی کم دارای تفکرات همگرا هستند یعنی در حقیقت اگر مساله‌ای به آنها داده شود، برای حل آن حساب و کتاب نمی‌کنند بلکه به کلیت مساله نگاه کرده، اظهار می‌کنند **#171؛ کل آن دارای اشکال است**؛ و همچنین دارای قدرت نوآوری و ابداع هستند.

شناسایی کودک خلاق

تارنس یکی از پیشکسوت‌های قلمرو خلاقیت و نوآوری است که سال 1988 چهار نوع خلاقیت را در کتاب خود آورده است. به گفته وی یک کودک خلاق دارای قدرت تفکر واگراست، قدرت تفکر سیال و روانی دارد و با قدرت انعطاف‌پذیری بالایش، سازگاری او بیش از کودکان دیگر است و دارای قدرت شرح و بسط بیش از حد معمول است.

به گفته دکتر پروند، برخی عوامل که قدرت خلاقیت و نوآوری را در کودکان تضعیف می‌کند، شامل محدودیت‌هایی است که بزرگ‌ترها و خانواده برای او ایجاد می‌کنند، همچنین تنبیه کردن، بی‌مهری، اخم کردن در برابر کارهایی که انجام می‌دهد و اجبار کردن کودک به رعایت مقررات خشک و محدودیت‌های فردی و جمعی می‌تواند تأثیرات منفی دربرداشته باشد.

وی همچنین استهزا و مسخره کردن کودک، ایجاد ترس از به هم خوردن اوضاع آرام خانواده و محیط و پیشداوری‌های غلط درباره کودک را از موارد کاهش خلاقیت در کودکان ذکر می‌کند.

گفتنی است؛ تعصبات فردی، قبیله‌ای، محلی و انواع حسادت‌ها نیز از عوامل تضعیف خلاقیت به شمار می‌رود.

عوامل تقویت قدرت خلاقیت

یکی از مولفه‌های موثر در خلاقیت **#171؛ هوش** است که ابعاد مختلفی دارد، بنابراین هوش، عامل عمده‌ای در تقویت خلاقیت است.

دکتر پروند با بیان این مطلب، عامل بعدی در بروز خلاقیت را دادن آزادی لازم و کافی به کودک عنوان می‌کند که در این میان، تشویق و احترام والدین نیز تأثیر خوبی در گفتار و رفتار کودک خلاق خواهد داشت.

تحقیقات نشان می‌دهد فراهم کردن اسباب و لوازمی که کودک به وسیله آنها خلاقیتش را بروز می‌دهد، همچون ابزار نقاشی، انواع بازی‌های فکری و ... می‌تواند نقش مهمی داشته باشد.

همچنین تدارک محیط آرام برای استراحت و تفکر و بروز خلاقیت و جلوگیری از دخالت عوامل مزاحم و تخریب‌کننده را نیز نباید نادیده گرفت.

والدین می‌توانند با اجازه دادن به کودک خود، آنها را به داستان سرایی و قصه‌گویی تشویق کنند که هم قصه را گوش دهند و هم تعریف کنند.

کودک نیز با تجربه کردن انواع بازی‌ها، حرکات نمایشی و موسیقی می‌تواند در جهت شکوفایی خلاقیت خود گام بردارد.

یک نکته مهم

این استاد دانشگاه می‌افزاید: مادران باید قبل از مادر شدن با توانمندی‌هایی که خداوند در کودکان به ودیعه گذاشته شده است، آشنا شوند و راه‌های شکوفایی را بیاموزند تا از این طریق بتوانند کودکی خلاق و با استعداد پرورش دهند، البته نباید فراموش کرد که مدارس نیز با مجهز شدن به ابزارهای لازم جهت پرورش خلاقیت، می‌توانند گام موثر در این راه بردارند.

طبق تحقیقات به دست آمده، 75 درصد از شخصیت یک کودک قبل از 6 سالگی شکل می‌گیرد و 20 درصد آن تا 18 سالگی و 5 درصد بقیه از 18 سالگی به بعد. حال اگر از خود بپرسیم که کودک از زمان تولد تا 6 سالگی کجا بوده است؟ هیچ جوابی بجز **#171؛ خانه** نداریم پس مشاهده می‌کنید که می‌توان از **#171؛ مادر**؛ به عنوان مربی اصلی کودک نام برد و از آنجا که نقش مادر در تربیت کودک بسیار با اهمیت است، خداوند بزرگ‌ترین رسالت مادر را انسان‌سازی ذکر کرده است، چرا که سازندگی این انسان پیچیده و ناشناخته، بسیار سخت است، بنابراین مادران در پرورش خلاقیت کودک، باید اجازه دهند کودک

شیطنت کند و وی را در چارچوبی مقید نکنند و با تشویق وی، امکانات را برای وی مهیا سازند. به گفته دکتر پروند، اهرم اصلی در ایجاد و نهادینه کردن این نوع توانمندی‌ها، علاوه بر عناصر ذکر شده، برنامه‌های آموزشی درسی مدارس است ولی این موضوع را نیز نباید از یاد برد که نام هر تغییر و حرکتی هم خلاقیت نیست چرا که حرکت خلاق و نو باید تازه و غیرتکراری بوده و نوعی پویایی به همراه داشته باشد.